

formation of a new communication space of the individual, distinct in its characteristics from the traditional social and communication systems. One of the main problems caused by this development, which require further socio-philosophical analysis, is the contradictions between the traditional forms of socialization of the individual and the newest means of establishing communication connections in the process of social communication.

Keywords: information society, communication space, social communication, individual and social, socialization, social development.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18460

УДК 316.772.5:004 (045)

І.П. Скиба

СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Національний авіаційний університет
e-mail: ivan.skyba@npp.nau.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-1555-8632

Анотація. У статті проведено дослідження специфіки комунікативних процесів в умовах інформатизації суспільства. Автор обстоює думку, що процеси інформатизації суспільства, з одного боку, ведуть до розвитку новітніх засобів масової комунікації, у такий спосіб збільшуючи канали та технічні можливості для забезпечення комунікативних процесів у сучасному суспільстві. З іншого боку, сам по собі розвиток технічних засобів комунікації автоматично не призводить до успішного забезпечення комунікативних процесів. Більше того, прискорення темпів життя та форсування процесів комунікації веде до більш чіткого розділення та протиставлення інформаційного та власне комунікативного в сучасних комунікативних процесах, оскільки «інформаційне» та «комунікативне» мають кардинально різноспрямовані вектори розвитку. Важливу роль у вирішенні даної суперечності відіграє наукове знання.

Ключові слова: комунікативні процеси, комунікативна активність, комунікативна мета, комунікація, інформатизація, суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, діяльність, наукове знання, «втеча від свободи».

Вступ

У сучасному суспільстві відбуваються глибокі трансформації, що викликані стрімким розвитком науки та техніки, впровадженням у різні сфери соціальних практик новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Загалом ці трансформації проявляються в накопиченні значних змін у різних сферах соціокультурної діяльності й, насамперед, вони трансформують саму комунікативну (комунікаційну) сферу, визначаючи, у такий спосіб, специфіку сучасних комунікативних процесів. Під впливом процесів комп'ютеризації та інформатизації відбувається значне розширення каналів комунікації. Виникнення віртуальної реальності, штучного інтелекту, подальше впровадження надсучасних технологій веде до все більшого ускладнення структури сучасних комунікативних процесів. Це, з одного боку, надає більше технічних можливостей для здійснення комунікативних процесів, а з іншого боку, успіх останніх все більшою мірою починає залежати від зростаючої низки факторів, що робить їхню реалізацію, як це не парадоксально, важчою. Ситуація загострюється й через трансформацію мови комунікації, що відбувається під впливом процесів комп'ютеризації та інформатизації (Скиба 2023).

У зв'язку із цим актуалізується дослідження питання специфіки комунікативних процесів в умовах інформатизації суспільства.

Метою статті є виявлення специфіки комунікативних процесів в умовах інформатизації суспільства.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічною основою даного дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні методи і підходи, за допомогою яких досліджуватиметься специфіка комунікативних

процесів в умовах інформатизації суспільства. В якості одного з таких було використано компаративно-аксіологічний метод, а також комплексний та системний підходи. Компаративно-аксіологічний метод планується використати при дослідженні тенденцій у трансформації каналів комунікації при виявленні зв'язку між ціннісними установками соціокультури і характером сучасних комунікативних процесів. Системний і комплексний підходи використовуються через складність і змінність об'єкта дослідження, у зв'язку з необхідністю врахування взаємодії соціального, культурно-історичного та когнітивного вимірів трансформації комунікативних процесів.

В рамках дослідження комунікація нами розуміється переважно як основний спосіб людського існування, що формує соціальний процес, в якому люди є неминучими учасниками. В цьому розумінні комунікація є ніби «склеюючим» елементом соціальних відносин, первинним соціальним процесом формування соціальної реальності. Комунікація як така стає дійсністю завдяки успішним комунікативним процесам.

Результати

Відомий американський теоретик комунікації Вілбур Шрамм свого часу справедливо писав: «Комунікація (принаймні, людська комунікація) – це те, що здійснюється людьми. Сама по собі, без людей – вона не існує. У ній немає нічого магічного, крім того, що в неї вкладають люди, вступаючи в комунікаційні зв'язки. У повідомленні немає іншого змісту, крім того, що в нього вклали люди. У такий спосіб, той, хто вивчає комунікацію, вивчає людей, які вступають у відносини один з одним, зі своїми групами, організаціями та суспільством загалом. Вони впливають один на одного, інформують одних і є поінформованими з боку інших, навчають одних та навчаються в інших, розважають одних та

розважаються завдяки зусиллям інших за допомогою певних знаків, що існують незалежно від кожного з них. Щоб зрозуміти процес людської комунікації, необхідно зрозуміти, як люди спілкуються між собою» (Schramm 1971). Іншими словами, тут ідеться про те, що комунікація є такою сферою, яка забезпечує можливість та визначає способи реалізації комунікативної активності людей шляхом певних комунікативних процесів.

Включення в ті чи інші комунікативні процеси визначається соціальними функціями людей, їхнім становищем у системі суспільних та виробничих відносин, роллю в тій чи іншій спільності людей, писаними та неписаними правилами, що склалися в суспільстві, моральними, правовими нормами тощо.

Визначаючи місце комунікативної активності в системі соціальних активностей людини, дослідники розглядають певну систему, що складається з трьох елементів: провідної активності (політичної, громадянської чи професійної); власне комунікативної активності, яка спрямовує дії та енергію особистості на пошук зв'язків, контактів, що є необхідними для реалізації провідної активності; інформаційної активності (в сучасних умовах вона перетворюється на медіоактивність), що скеровує дії індивіда на пошук (чи виробництво) необхідної інформації (у тому числі й у медіасфері).

Комунікативну активність можна розуміти і ширше. В такому випадку вона буде тотожною соціальній активності взагалі. Активність людини набуває особливого значення як найважливіша якість особистості, що здатна змінювати навколишню дійсність згідно з власними потребами, поглядами, цілями. В такому випадку активність виступає як ступінь прояву можливостей та здібностей людини, передусім, як члена соціуму, стійке активне ставлення особистості до окремих спільнот чи суспільства загалом і відображає перетворення особистості з об'єкта на суб'єкт суспільних відносин.

Ступінь соціальної активності можна визначити, зіставляючи певні властивості суб'єктів, зокрема, такі як: соціальна мобільність; різноманітність способів та сфер в якій реалізується соціальна активність; усвідомлення здійснюваних дій, особливо таких, які набувають суспільно значимого характеру; використання досвіду інших суб'єктів із метою розширення обсягу та посилення інтенсивності перетворюючої діяльності; залучення сил інших суб'єктів задля досягнення суспільно значимих цілей; наявність творчого потенціалу, що здатен забезпечити генерацію нових способів перетворення природи та суспільних відносин.

Зі сказаного випливає, що реалізація соціальної активності передбачає усвідомлення з боку суб'єкта дій, які ним здійснюються. На нашу думку, є очевидним той факт, що ефективність її реалізації демонструє прямо пропорційну залежність від рівня усвідомлення, а відтак – особлива роль у здійсненні соціальної активності відводиться знанням, особливо науковим. Соціальна активність при цьому співвідноситься з діяльністю та виявляє себе як її динамічна умова, як властивість її власного руху. Розуміння соціальної активності, перш за все, як

комунікативної спирається на розуміння комунікації як діяльності.

Діяльнісний підхід до розуміння комунікації ґрунтується на протиставленні його механістичному підходу. При цьому під поняттям «механістичний підхід» розуміється сформульована класиками теорії комунікації концепція процесу кодування та передачі інформації від джерела до одержувача, а поняттям «діяльнісний підхід» позначають спільну діяльність учасників комунікації, в ході якої виробляється загальний (до певної межі) погляд на речі та дії з ними. Подальший розвиток діялісного підходу до комунікації передбачає розуміння діяльності як специфічного виду активності людини, що спрямована на пізнання та творче перетворення навколишнього світу, самої себе й умов свого існування. Результатом такого відношення є речовий предмет або духовне явище, які отримали нові властивості чи ознаки внаслідок певних дій людини, яка виступає суб'єктом діяльності. Дія є структурною одиницею діяльності, що характеризує відносно завершений окремий акт людської діяльності, який скеровується волею людини на досягнення певної мети (Дротянко 2019). В процесі діяльності людина створює предмети матеріальної та духовної культури, перетворює свої здібності, зберігає та вдосконалює природу, будує суспільство, створює те, що без її активності взагалі б не існувало. Будь-яка діяльність людини є усвідомленою і визначається її ціннісними орієнтаціями. Діяльність передбачає: 1) постановку мети діяльності; 2) наявність об'єкта і предмета діяльності; 3) наявність засобів діяльності; 4) результат. Дослідження проблеми взаємодії мети, засобів та результату привело дослідників до думки, що цілеспрямована діяльність людини є можливою лише тому, що її результат не дорівнює не тільки меті, а й засобу – оскільки він обіцяє дати і справді дає щось більше, ніж було витрачене на його досягнення.

Поняттям «комунікативна мета» позначають стратегічний результат, на який спрямований комунікативний акт. Цей результат може обговорюватися як на вербальному, словесному рівні, так і може існувати лише на рівні певних фізичних дій. Комунікативний акт може мати не лише комунікативну мету, а й комунікативну перспективу, яка розглядається як можливість викликання бажаних наслідків у реальності. Загалом існують різні уявлення про мету комунікації. В якості такої розуміють і соціальний вплив, інформування, доведення, вмовляння, заклик, примус, надання оцінки, емоційний вплив, психічне програмування тощо. Очевидно, що вони можуть різнитися ступенем усвідомлення.

На думку американського соціального психолога Т. Шибутані, головною метою комунікації є досягнення згоди: «результат комунікації – це не просто зміна установок чи поведінки слухача під впливом зовнішніх стимулів, а й досягнення певного ступеня згоди. Згода є встановлення спільної картини світу у тих, хто об'єднаний у спільній дії; це безперервний процес, який складається із послідовної низки взаємодій». І тому «суть

комунікативної діяльності не у вираженні попередніх думок і почуттів, а у встановленні такої кооперації, коли поведінка кожного змінюється і певною мірою регулюється фактом участі інших індивідів» (Shibutani 1987). Р. Дімблбі та Г. Бертон, у свою чергу, виділяють шість цільових функцій комунікативних актів: попередження, пораду, інформацію, переконання, вираження думки, розвагу (Dimbleby, Burton 1998). Український філософ С. Дацюк визначає цілі комунікації у наступний спосіб: конвенційна (згода, укладення договору в ситуації конфлікту або підтримання договору (конвенції)); конфліктна (виявлення розбіжностей та акцентування на розбіжностях учасників комунікації з метою створення конфлікту чи підтримки, розпалювання вже існуючого конфлікту); маніпуляційна (захоплення смислового простору, тобто комунікації для того, щоб нав'язати учаснику комунікації свою комунікативну стратегію і відповідно своє бачення реальності) (Дацюк).

Цілі комунікативних процесів часто можуть бути настільки складними, що різні їхні види ніби переплітаються одна з одною. Тобто комунікація одночасно може бути і пізнавальною, і переконливою, і розважальною тощо. Втім у будь-якому випадку реалізація комунікативної мети передбачає встановлення зв'язку між учасниками комунікативного процесу, наявність спільної інтерсуб'єктивної смислової платформи. І чим вищим є рівень усвідомлення та порозуміння між учасниками комунікативного процесу, тим успішнішим буде цей процес.

В умовах інформатизації суспільства, викликаній активним впровадженням комп'ютерних інформаційно-комунікаційних технологій, починаючи з другої половини ХХ століття, відбувається стрімке нарощення каналів комунікації, інформаційного обміну в суспільстві тощо. Втім зростання технічних можливостей для здійснення комунікативних процесів, саме по собі, не призводить до їхньої успішності, а лише розширює й одночасно ускладнює (урізноманітнює) систему з їхнього здійснення. У такий спосіб відбувається несвідоме зміщення акцентів у комунікації з комунікативного на технічний аспект чи, в кращому разі, на інформаційний, коли відбувається суто технічне циркулювання інформації без здійснення відповідного комунікативного процесу. Саме в цій площині, на нашу думку, і лежать ключові суперечності сучасного, так званого інформаційного суспільства.

Як слушно зазначає О. Білоусов, «інформаційне» та «комунікативне» мають кардинально різноспрямовані вектори розвитку. Комунікативне за своєю природою є основою інтерсуб'єктивного і, у такий спосіб, – суспільного, соціального. У комунікативному просторі зосереджений раціональний дискурс, та ведеться фаховий діалог між ученими, експертами, інтелектуалами. Інформаційне ж автоматично не забезпечує комунікативного і в сучасних умовах, у сформованій масовій інформаційно-медійній культурі, яка є далекою від спілкування та діалогу, власне комунікативне стає все більш проблематичним феноменом. Такий

інформаційний простір немовби «не чує» комунікацію в суспільстві. Тому простір спілкування не лише з владою, але і будь-якою іншою структурою, що повністю орієнтований винятково на інформаційний ресурс, практично зникає зі світу моральних цінностей (Білоусов 2018).

Саме тому, не зважаючи на майже тотальне запровадження комп'ютерних технологій, інформаційне суспільство, те як його бачили теоретики (Д. Белл, О. Тоффлер, Ф. Уебстер тощо), так і не настало. Поясненням цьому є те, що інформаційне суспільство повинне функціонувати на засадах наукового знання, а не передачі, обробки й отримання будь-якої інформації.

Взагалі роль наукового знання в забезпеченні комунікативних (а відтак і інтегративних) процесів у суспільстві є надважливою. Ключовою характеристикою в даному контексті (окрім іншого) є його інтерсуб'єктивність. Наукове знання є системою логічно пов'язаних між собою пропозицій, у яких зафіксоване знання об'єктивних зв'язків і законів дійсності. Як слушно зазначає Л. Дротянко, наукове знання – це суспільне надбання, соціальне явище, що належить усьому суспільству, а не окремій особистості (Дротянко 2019). Із результатів наукової діяльності вилучається все суб'єктивне, пов'язане зі специфікою самого вченого і його світосприймання. У такий спосіб, спираючись на наукове знання у здійсненні комунікативних процесів здатне забезпечити їхній успіх. Сьогодні це є актуальним не лише в вузькій сфері науковців, освітян чи професіоналів практиків. Тенденції розвитку сучасного суспільства вимагають поширення застосування суб'єктами соціокультурної діяльності наукових знань, підходів, методів і в традиційно повсякденній сфері. Інакше замість інформаційного суспільства, чи знанневого, ми все більшою мірою можемо отримати суперспоживацьке суспільство.

Цікаво, що останні тенденції у розвитку сучасного суспільства якраз вказують саме на це. Науково-технічна інформація й інформація massmedia призначені нібито для різних соціальних груп. У сучасному суспільстві є наявною тенденція до зменшення чисельності групи, що орієнтована на перший вид інформації. Як слушно пояснює цей процес Ж. Бодрійар, маси надають перевагу медіуму, що занурює у гіпноз, перед потребуючою критичною оцінкою інформацією. «Раніше панувало соціальне – і його раціональна сила руйнувала символічні структури, сьогодні на перший план виходять massmedia та інформація – і їхнім «іраціональним» шаленством руйнується вже соціальне» (Baudrillard 1982).

Тобто ключовим фактором у розвитку сучасного суспільства є не інформаційно-комунікаційні технології самі по собі, які не можна безпосередньо пов'язувати з настанням нової епохи чи нового етапу в розвитку суспільства, хоча вони і здатні впливати на зміни в економіці, політиці, соціальній та духовній сферах. Ключовим, на нашу думку, стає вибір людини: орієнтуватися у своїй діяльності на наукове знання, критичне мислення, усвідомлено вступати в комунікативні процеси, демонструючи

при цьому суб'єктність у соціальних відносинах, чи орієнтуватися переважно на масову інформацію без відповідного критичного її переосмислення і перетворюватися, у такий спосіб, на чергового пересічного споживача суперспоживацького суспільства. Тобто це питання зачіпає також категорії «свобода» та «відповідальність», специфіки соціальної влаштованості. Й у соціальному бутті їхнє вирішення може набувати масового характеру «втечі від свободи», що добре описав Е. Фромм. Розглянемо детальніше цей аспект проблеми, що досліджується, в обговоренні.

Обговорення

Ось як Е. Фромм характеризує становище, що склалося загалом у суспільстві і в забезпеченні комунікативних процесів зокрема: «Здається, ніби людина діє відповідно до своїх інтересів; насправді її цілісна особистість, з усіма її можливостями, перетворилася на зброю, що служить цілям машини, що вона побудувала своїми руками. Людина тішиться ілюзією, ніби вона є центром світу, але при цьому вона пройнята тим же гнітючим почуттям нікчемності та безсилля, яке її пращури відчували перед богом, усвідомлюючи це почуття. Почуття ізоляції та безпорадності ще більше посилюються новим характером людських взаємин. Конкретні зв'язки одного індивіда з іншим втратили ясний людський сенс, набули характеру маніпуляцій, де людина використовується як засіб. У всіх суспільних та особистих відносинах панує закон ринку» (Фромм 2019, 129). Згідно із цим законом ринку, людина змушена постійно або пропонувати товар на продаж, або бути цим товаром (як фахівець чи некваліфікований працівник). Якщо запропоновані ним речі чи послуги не продаються або продаються дуже дешево, то індивід може відчувати свою нікчемність, хоча насправді вона стосується не особистості, а лише її зовнішніх рис.

Ситуацію посилює дуже складна система виробництва та менеджменту, завдяки якій мало хто має справу безпосередньо з роботодавцем чи покупцем: зазвичай цю роль відіграють посередники у вигляді начальників та агентів різних рівнів корпоративної ієрархії. У результаті людина проти своєї волі виявляється лише деталлю величезного механізму, яку будь-якої миті може замінити невідомий господар із ще менш зрозумілих «міркувань ринку». Е. Фромм красномовно описує стан сучасної йому трудової людини: «Кожен із них є деталлю величезної економічної машини, виконує найбільш спеціалізовану функцію, перебуває у стані жорсткої конкуренції з сотнями інших, які займають таке саме становище, і її безжально виженуть, якщо вона відстане» (Фромм 2019, 137). При цьому зовсім неважливим є, на якому саме підприємстві працює той чи інший індивід: навіть якщо він – державний чиновник, над ним все одно височіє піраміда з безликих, але вимогливих керівників. При цьому кожен індивід, як і раніше, є формально вільним: він може вийти із системи відносин (звільнитися, переселитися, піти в нікуди), але тоді

його життя – життя безробітного – навряд чи буде довгим і щасливим.

Такий спосіб життя є погано сумісним із людською природою, і від такої своєрідної свободи людина закономірно намагається втекти. Незважаючи на велику кількість приватних модифікацій цієї втечі, Е. Фромм виділяє три його типові механізми: авторитаризм, деструктивність і автоматизуючий конформізм.

Авторитаризм проявляється в органічному зв'язку садистської та мазохістської поведінки і здійснення відповідних комунікативних процесів. Садизм тут розуміється як прагнення індивіда домінувати над кимось, а почуття власної повноцінності приходить до садиста лише тоді, коли він може навіяти іншій людині страх чи хоча б покірність. Такий садизм має мало спільного з фізичним примусом: наприклад, начальником може щодня принижувати підлеглих та залякувати їх звільненням, ні словом, ні жестом не загрожуючи їхньому тілесному здоров'ю. Мазохізм виявляється у готовності людини приймати таке ставлення до себе і навіть індивідуальної схильності до потреби в «жорсткій руці». При цьому такий потенційний підлеглий несвідомо ідеалізує «володаря» і вигадує низку виправдань його поведінки: «Якщо мій пан такий дивовижний і прекрасний, то нема чого соромитися в моєму підлеглому становищі; я не можу з ним рівнятися, тому що він настільки сильніший, розумніший, кращий за мене...» (Фромм 2019, 175).

Конформізм виявляється в абсолютному підпорядкуванні соціальним нормам, загалом байдужому ставленню до світу і людства, зануреності індивіда винятково у свої власні миттєві бажання. Конформіст готовий погодитися з будь-ким і виконати будь-яке доручення, якщо йому за це щедро заплатять. Якщо ж плата не пропонується, то інтерес у конформіста не прокидається.

Винятковою, нечастою формою втечі від свободи, є деструкція – прагнення зруйнувати навколишню реальність; у даному випадку бажання позбавитися від почуття безсилля стосовно навколишнього світу досягається у вигляді руйнації цього світу. Зазвичай, такий «руйнівник» відчуває нестерпність власного становища і готовий застосувати насильство для того, щоб хоч якось його змінити. Нехай навіть зробити собі гірше, але по-своєму. Так, терорист-смертник сприймає самопідрив як удар у відповідь світові, що влаштований жорстоко і незручно. Ці основні висновки було зроблено Е. Фроммом у середині ХХ ст. і стосувалися сучасного мислителя західного суспільства. Втім вони не втрачають своєї актуальності і сьогодні.

Висновки

У сучасному суспільстві під впливом процесів інформатизації відбувається трансформація комунікативних процесів. Процеси інформатизації суспільства супроводжуються розвитком новітніх засобів масової комунікації та посиленням їхнього впливу на характер і спосіб здійснення сучасних комунікативних процесів.

Розвиток технічних засобів спілкування прискорює темпи життя і форсує процеси комунікації, що веде до більш чіткого розділення та протиставлення інформаційного і власне комунікативного в сучасних комунікативних процесах. «Інформаційне» та «комунікативне» мають кардинально різноспрямовані вектори розвитку. Наявність інформаційного автоматично не призводить до забезпечення комунікативного і в сучасних умовах, у сформованій масовій інформаційно-медійній культурі власне комунікативне стає все більш проблематичним феноменом.

У такий спосіб формується важлива проблема забезпечення успіху комунікативних процесів у сучасному суспільстві, при вирішенні якої надважлива роль відводиться науковому знанню. Ключовою характеристикою в даному контексті (окрім іншого) є його інтерсуб'єктивність. Тому спираючись на наукове знання у здійсненні комунікативних процесів здатне забезпечити їхній успіх. Сучасне суспільство повинне функціонувати на засадах наукового знання, а не лише передачі, обробки й отримання будь-якої інформації. Саме підміна понять (передусім «знання» та «інформації») породжує нові міфологеми стосовно сутності сучасного суспільства, відволікає увагу людей від вирішення життєво важливих проблем, у тому числі в забезпеченні сучасних комунікативних процесів.

Список літератури

1. Білоусов О. С. Парадокси сучасного інформаційно-комунікативного світу. *Політикус : наук. журнал*. 2018. №5-6. С. 40-45.
2. Дацюк С. А. *Комунікативні стратегії модеруючих комунікацій*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uis.kiev>.
3. Дротянко Л. Г. Комунікації в соціальних мережах і феномен мультикультуралізму. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2019. № 1. С. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.13885>.
4. Скиба І. П. Трансформація мови комунікації під впливом процесів інформатизації суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2023. № 2. С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18121>.
5. Скиба О. П. Трансформації в системі наукових комунікацій в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2019. № 1. С. 77-82. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14053>.
6. Фромм Е. *Втеча від свободи*; перекл. з англ. М. Яковлева. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 288 с.
7. Ченбай Н. А. Медіатехнології в культурі інформаційної епохи (соціально-філософський аспект). *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2019. № 1. С. 158-163. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14081>.

8. Baudrillard J. *A l'ombre des majorités silencieuses, ou la fin du social*. Paris: Denoel, 1982. 128 p.
9. Dimpleby R., Burton G. *More Than Words: An Introduction to Communication*. London; New York, 1998. p. 296.
10. Schramm W. *The Nature of Communication Between Humans. Process of Effects of Mass Communication / Rev. ed.* by Wilbur Schramm and Donald F. Roberts. Urbana, 1971. P. 17.
11. Shibutani T. *Society and Personality*. New York Imprint Routledge, 1987. 648 p. <https://doi.org/10.4324/9781315129907>.

References

1. Bilousov, Oleksandr. 2018. "Paradoksy suchasnoho informatsiino-komunikatyvnoho svitu" ["Paradoxes of the Modern Information and Communicative World"]. *Politykys: nauk. zhurnal, Politicus: Scientific journal* 5-6: 40-45. <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-5-6-40-45>.
2. Datsyuk, Serhii. n.d. "Komunikatyvni stratehii moderuiuchykh komunikatsii" [Communicative Strategies of Moderating Communications]. Accessed February 24, 2024. <http://www.uis.kiev>.
3. Drotianko, Liubov. 2012. "Transformatsiia komunikatyvnoi funktsii movy v dobu informatyzatsii" ["Transformation of the Language Communicative Function in the Period of Informatization"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2(16): 5-9. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.16.9346>.
4. Skyba, Ivan. 2023. "Transformatsiia movy komunikatsii pid vplyvom protsesiv informatyzatsii suspilstva" ["Transformation of the Language of Communication Under the Influence of Society's Informatization Processes"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2(38): 94-100. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18121>.
5. Skyba, Oksana. 2019. "Transformatsii v systemi naukovykh komunikatsii v informatsiinomu suspilstvi" ["Transformations in the System of Scientific Communications in the Information Society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(29): 77-82. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14053>.
6. Fromm, Erich. 2019. "Vtecha vid svobody" ["Escape from Freedom"]. Translated by M. Yakovlev. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia".
7. Chenbai, Natalia. 2019. "Mediatekhnologii v kulturi informatsiinoi epokhy (sotsialno-filozofskyi aspekt)" ["Media Technologies in the Culture of the Information Era (Social-Philosophical Aspect)"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 1(29): 158-163. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.29.14081>.
8. Baudrillard, Jean. 1982. *A l'ombre des majorités silencieuses, ou la fin du social [In the Shadow of the Silent Majorities, Or, the End of the Social]*. Paris: Denoël.
9. Dimpleby, Richard, and Graeme Burton. 1998. *More Than Words: An Introduction to Communication*. London; New York: Routledge.
10. Schramm, Wilbur. 1971. "The Nature of Communication Between Humans." In *Process and Effects of Mass Communication*, edited by Wilbur Schramm and Donald F. Roberts, 3.53. Urbana: University of Illinois Press.
11. Shibutani, Tamotsu. 1987. *Society and Personality: An Interactionist Approach to Social Psychology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315129907>.

I. Skyba

THE SPECIFICS OF COMMUNICATIVE PROCESSES IN THE CONTEXT OF SOCIETY'S INFORMATIZATION

Introduction. In contemporary society, profound transformations are occurring due to the rapid development of science and technology and the introduction of cutting-edge information and communication technologies into various spheres of social practices. Overall, these transformations manifest in the accumulation of significant changes in various spheres of sociocultural activity and, primarily, they transform the very communicative (communication) sphere, thereby defining the specifics of modern communicative processes. **The aim and tasks** are to identify the specifics of communicative processes in the context of society's informatization. **Research methods.** The theoretical and methodological basis of this study consists of general scientific and specialized methods and approaches, which will be used to investigate the specifics of communicative processes in the context of society's informatization. **Research results.** In the context of society's informatization, there is a rapid increase in communication channels and information exchange within society.

However, the growth of technical capabilities for conducting communicative processes, in itself, does not lead to their success but rather expands and simultaneously complicates (diversifies) the system of their implementation. In this way, there is an unconscious shift of emphasis in communication from the communicative aspect to the technical or, at best, to the informational aspect, when there is a purely technical circulation of information without the corresponding communicative process. It is in this dimension that the key contradictions of the contemporary, so-called information society lie. **Discussion.** The discussion provides an analysis of Erich Fromm's research in the context of facilitating communicative processes. **Conclusions.** The development of communication technologies accelerates the pace of life and intensifies communicative processes, leading to a clearer distinction and opposition between the informational and the genuinely communicative in processes of current communication. "Informational" and "communicative" have fundamentally different vectors of development. The presence of information does not automatically ensure communication, and in current conditions, within the established mass information-media culture, the genuinely communicative is becoming an increasingly problematic phenomenon.

Keywords: communicative processes, communicative activity, communicative goal, communication, informatization, society, information and communication technologies, activity, scientific knowledge, "escape from freedom".

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18461

УДК 7.038.6(045)

О.П. Скиба

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА НАУКОВЕ ЗНАННЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет
e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua; ORCID ID: 0009-0004-7271-3410

Анотація. У сучасній науці під впливом інформаційно-комунікаційних технологій з'являються нові методи дослідження, відбуваються зміни у суб'єкті наукового пізнання, змінюється ставлення до індивідуальних і соціальних чинників наукового пізнання, що свідчить про формування нового постнекласичного типу наукової раціональності. Використання технологій підвищує роль методу інтерпретації в процесі пізнання, викликає значні зміни у системі наукових комунікацій (чого лише варті відео-і аудіоузальні засоби передачі наукової інформації) тому, відповідно, зростає вплив індивідуальних характеристик ученого та суспільних ціннісних орієнтирів на результат наукового пізнання. Обумовленість пізнання суб'єктивними чинниками довго не визнавалася ще й тому, що суб'єктивне, тривалий час тлумачилось, як помилкове викривлене знання; і, порівняно недавно, суб'єктивне, почали розглядати, як реально існуючу властивість, невід'ємну характеристику процесу наукового пізнання. Все вище сказане зазначає, що в епоху постнекласичної науки сформувався новий ідеал науковості знання, який враховує вплив соціально-індивідуальних чинників на результат пізнавальної діяльності.

Ключові слова: наукове пізнання, наукові комунікації, колективний суб'єкт пізнання, інформаційно-комунікаційні технології, суб'єкт пізнання, віртуальний експеримент.

Вступ

Початок ХХІ століття супроводжується високим рівнем розвитку інформаційних і комп'ютерних технологій, завдяки яким значно видозмінюється процес наукового пізнання. Сучасна наука постає перед нами не лише як система знань, а й як специфічна форма духовної діяльності людини, що спрямована на отримання нового знання та використання його для вирішення глобальних викликів сучасності. Завдяки високому рівню розвитку технологій з'являються нові методи і прийоми дослідження, змінюється ставлення до ненаукових форм знання, відзначається важливість врахування соціокультурного контексту досліджень, підкреслюється активність і безперервна мінливість суб'єктів наукового пізнання, що свідчить про формування нового типу наукової раціональності, який більшість дослідників визначають як постнекласичний. Сьогодні при інтерпретації результатів наукового пізнання враховується особистісні характеристики ученого (його знання, досвід, ідеали, цілі, переконання, тощо), а також соціальні ціннісні орієнтації та стереотипи, особливості сучасної наукової комунікації, що зазнала значних змін під впливом інформаційно-комунікаційних технологій.

У процесі розвитку сучасної науки не лише відбувається накопичення нового знання, а й під

впливом нових інформаційно-комунікаційних технологій відбуваються зміни у способах його збереження, створюються різноманітні електронні репозитарії та бібліотеки тощо. Трансформується увесь процес наукового пізнання: змінюються об'єкти, що вивчаються (ними стають відкриті самоорганізовані системи, що розвиваються); з'являються нові засоби і методи дослідження (віртуальний експеримент, комп'ютерне моделювання тощо); з'являються нові форми наукових комунікацій у процесі взаємодії суб'єктів наукового пізнання, що, в свою чергу, викликає зміни у науковій мові. Все вище зазначає, що в епоху постнекласичної науки сформувався новий ідеал науковості знання, який враховує вплив соціально-індивідуальних чинників на результат пізнавальної діяльності.

Одним із перших свого часу про суб'єктивні характеристики знання заговорив М. Полані. Учений розробляє концепцію неявного особистісного знання, відмічаючи, що особистісні індивідуальні характеристики учених відбиваються в отриманих ними знаннях і стають невід'ємною частиною самої науки. Навіть у точних науках процес пізнання подібний до мистецтва, невід'ємною рисою якого є вміння суб'єкта пізнання, детерміновані його особистою відданістю науці (Polanyi 1998). Прагнення позбавляти знання ціннісного виміру